

УДК 349.3:364.044.26-058.5-054.73(477.61/62+477.75)

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ БЕЗДОМНИХ ОСІБ, ЯКІ ОТРИМАЛИ СТАТУС ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ІЗ ЗОНИ АТО ТА АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ

Медвідь А.О., аспірант
кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті розглядається система соціального захисту внутрішньо переміщених осіб та бездомних осіб серед них. Характеризуються види їх соціального захисту. Пропонуються зміни до законодавства.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, соціальний захист, бездомні особи, безпритульні діти.

В статье рассматривается система социальной защиты внутренне перемещенных лиц и бездомных лиц среди них. Характеризуются виды их социальной защиты. Предлагаются изменения в законодательство.

Ключевые слова: внутренне перемещенные лица, социальная защита, бездомные лица, беспризорные дети.

Medvid A.A. THE SOCIAL PROTECTION OF HOMELESS PERSONS THAT HAVE RECEIVED THE STATUS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS FROM THE AREA OF ATO AND ARC

The paper considers the system of social protection of internally displaced persons and the homeless people among them. Characterized types of social protection provided to them under the law. Proposed amendments to the legislation.

Key words: internally displaced persons, social welfare, homeless persons, street children.

Постановка проблеми. Внаслідок сумних подій 2014 року вперше з моменту здобуття Україною незалежності виникла проблема масового внутрішнього переміщення населення. Через це перед державою постали нові завдання у сфері соціального захисту даної численної категорії осіб: забезпечення їх можливістю отримувати, насамперед, місця для тимчасового проживання, медичну допомогу, низку соціальних послуг тощо. В числі осіб, які змушені були покидати територію проведення АТО та Автономної Республіки Крим, зустрічаються і бездомні особи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Соціальний захист бездомних осіб і безпритульних дітей досліджувався такими вітчизняними та зарубіжними вченими, як: О. Анатольєва, Р. Іванова, С. Злупко, Л. Кожура, О. Колосова, Н. Нікіфоров, Й. Радецький, Б. Сташків, А. Стопчак, Є. Школярєнко та ін. Проте соціальний захист бездомних осіб, які отримали статус внутрішньо переміщених, досі висвітленим не був.

Мета статті полягає у дослідженні системи соціального захисту бездомних осіб, які отримали статус внутрішньо переміщених осіб із зони антитерористичної операції та Автономної Республіки Крим.

Виклад основного матеріалу. Ст. 46 Конституції України закріплюється право особи на соціальний захист у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від неї обставин, а також у

старості та в інших, передбачених законом випадках. Із більшістю даних соціальних ризиків, а також із багатьма іншими можуть зіштовхнутись особи, які змушені залишати свої домівки, переселятися в інші регіони країни через небезпеку проживати на охоплених воєнними діями територіях.

Стосовно людей, які переїжджають в інші райони країни через негативні події, якими охоплюється територія їх звичного проживання, у ЗМІ, на побутовому рівні вживаються різноманітні терміни: переселенці, біженці тощо. Проте застосовувати дані поняття не є коректним, тому пропонуємо дати визначення терміну «внутрішньо переміщена особа», який використовується в національному законодавстві стосовно таких осіб.

Внутрішньо переміщені особи, за визначенням ООН – це особи або їх групи, які були змушені чи яких змусили покинути власні домівки чи місця звичного проживання, в першу чергу, через бажання уникнути наслідків військового конфлікту, проявів насильства, порушення прав людини чи в результаті антропогенної катастрофи, але які не покинули визнаних міжнародною спільнотою меж держави [1].

За офіційними даними, на кінець осені 2014 року кількість внутрішньо переміщених осіб із територій Східної України та Автономної Республіки Крим становила 448,2 тис. осіб, серед яких 148,6 тис. жінок та 134,8 тис. дітей [2, с. 2]. Це число безперервно і стрімко зростає, підтвердженням

чого є дані про те, що на кінець січня кількість таких осіб зросла вже до 850 тисяч [3], тобто, майже вдвічі.

До прийняття спеціального Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. відносини з соціального захисту осіб, які переселились з тимчасово окупованої території, регулювались Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 р.

У цей час дані відносини регулюються Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. Прийняття окремого спеціального Закону, на нашу думку, має велике значення, адже дозволяє більш повно закріпити гарантії забезпечення прав, свобод і законних інтересів представників цієї соціальної групи.

У ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. закріплюється поняття внутрішньо переміщеної особи як громадянина України, який постійно проживає на території України, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання, у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

На нашу думку, таке визначення є недостатнім, адже може призвести до обмеження прав осіб без громадянства, іноземців, які проживають на території України на законних підставах. Стаття 21 Конституції України закріплює рівність усіх людей у своїй гідності та правах. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 р., дані особи користуються тими ж правами, несуть ті ж обов'язки, що і громадяни України, за низкою винятків. Отже, доречним було б у визначенні, запропонованому в Законі, вживати поняття «особа».

Зі змісту постанови Кабінету Міністрів України «Про запровадження обліку переміщених осіб з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції» від 01.10.14 р. № 509 випливає, що під внутрішньо переміщеною особою розуміється громадянин України, іноземець або особа без громадянства, отже, положення даного нормативно-правовий акту не узгоджується з Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», де внутрішньо переміщеною особою вважається лише громадянин України.

Серед осіб, змушених залишати своє звичне місце проживання через воєнні дії, надзвичайні ситуації, природні катаклізми тощо, повсякчас зустрічаються люди, у яких не було будь-якого житла і до виникнення даних трагічних подій або які не мають можливості набути таке житло самостійно за новим місцем знаходження, тобто, знаходяться під ризиком стати фактично бездомними.

Бездомні особи користуються тими ж правами, що і громадяни України, іноземці, особи без громадянства, зокрема мають право на соціальний захист.

Відповідно до ч. 4 ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 р., бездомні особи, які перебувають на тимчасово окупованій території, мають право на соціальний захист відповідно до законодавства України. На нашу думку, доцільно було б доповнити дану норму, включивши до неї і безпритульних дітей.

Питання соціального захисту бездомних внутрішньо переміщених осіб законодавець залишив поза увагою. У Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» відсутні положення, які закріплювали б права бездомних і безпритульних внутрішньо переміщених осіб, що значно перешкоджає отриманню ними необхідних заходів соціального захисту.

Надання заходів соціального захисту є неможливим без наявності довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, в якій засвідчується місце проживання переміщеної особи та набуття нею особливого статусу. Такі особи зобов'язуються звернутися з заявою до структурного підрозділу місцевої державної адміністрації з питань соціального захисту за місцем їх фактичного проживання для отримання даного документу, який є дійсним протягом шести місяців та, у разі необхідності, може бути продовжений. Відомості про таких осіб вносяться до Єдиного державного реєстру внутрішньо переміщених осіб [4].

Для отримання довідки необхідним є надання документів, які засвідчують реєстрацію місця проживання на території, де виникли перераховані у Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» обставини. Реєстрація місця проживання бездомної особи або безпритульної дитини здійснюється за сприянням Центрив обліку бездомних громадян (за юридичною адресою закладу соціального захисту), які, в свою чергу, видають даним особам посвідчення про взяття на облік, що є підставою для подальшої їх реінтеграції. Виходячи з цього, бездомні

особи та безпритульні діти, у яких відсутня реєстрація, позбавляють себе права на отримання заходів соціального захисту як за місцем їх звичного перебування, так і у випадку їх внутрішнього переміщення.

Крім цього, можливі випадки, коли у внутрішньо переміщеної особи відсутнє будь-яке місце проживання та можливість, наприклад, орендувати житло у новому місці знаходження. Отримати довідку про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи стає неможливо. Виникає необхідність забезпечити з боку держави таку особу тимчасовим місцем проживання.

Процедура отримання бездомними внутрішньо переміщеними особами або особами, які знаходяться у групі ризику (які не мають можливості самостійно знайти житло) належних заходів соціального захисту ускладнена у порівнянні з іншими громадянами. Таким особам слід звернутися до центру обліку бездомних осіб та зареєструватися за юридичною адресою даного закладу соціального захисту, отримати посвідчення про взяття на облік, послугу тимчасового проживання, далі – до структурного підрозділу місцевої державної адміністрації з питань соціального захисту за місцем їх фактичного проживання для отримання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, що, насамкінець, надасть можливість отримувати, передбачену законодавством, підтримку з боку держави.

На нашу думку, необхідно доповнити ст. 4 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» окремим пунктом, який закріплював би зазначений вище механізм, що дозволить реалізовувати бездомним особам та особами з групи ризику свої права у статусі внутрішньо переміщених осіб.

В іншому випадку – передбачити для осіб із довідкою про взяття на облік за юридичною адресою центру обліку бездомних осіб, який знаходиться на території, на якій виникли передбачені Законом обставини, можливості отримувати довідку про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи у спрощеному порядку, а саме – без зазначення місця фактичного проживання.

Крім цього, для отримання довідки необхідним є надання документу, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України, або тимчасове посвідчення, що підтверджує особу громадянина України [4]. На нашу думку, вимога надавати для отримання даної довідки документ, що підтверджує громадянство України, суперечить законодавству, виходячи із положень ст. 21 Конституції України та ст. 3 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 р.

З моменту отримання бездомною особою довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи у неї виникає право на отримання цілої низки заходів підтримки, передбачених законодавством України для внутрішньо переміщених осіб.

Внутрішньо переміщені особи, як і всі громадяни України, іноземці та особи без громадянства, мають право на соціальний захист.

Аналіз чинного законодавства дозволяє виділити наступні форми соціального захисту внутрішньо переміщених осіб: загальнообов'язкове державне соціальне страхування; державна соціальна допомога та додатковий соціальний захист.

У межах даних форм соціального захисту внутрішньо переміщеним особам надаються такі види соціального захисту, як соціальне обслуговування, грошові виплати, натуральна та медична допомоги, пільги.

Незважаючи на те, що відновлення всіх, які надавалися до моменту переміщення, соціальних виплат з боку держави, є значною проблемою, внутрішньо переміщені особи забезпечуються таким видом соціального захисту як грошові виплати, які включають у себе пенсію та державну соціальну допомогу у всіх, передбачених законодавством України, випадках.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», дані особи реалізують свої права на зайнятість, загальнообов'язкове державне соціальне страхування: на випадок безробіття; від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності; у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності; на пенсійне забезпечення, на отримання соціальних послуг відповідно до законодавства України.

У сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування внутрішньо переміщеним особам за фактичним місцем проживання/перебування можуть надаватися такі види грошових виплат: 1) допомога по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною), допомога по вагітності і пологах, допомога на поховання (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли від нещасного випадку на виробництві) – за рахунок внесків до Фонду соціального страхування України [5]; 2) допомога по тимчасовій непрацездатності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, відшкодування збитків, заподіяних працівникові каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним своїх трудових обов'язків, допомога на поховання осіб, які померли внаслідок нещасного випадку

на виробництві або професійного захворювання – фінансується за рахунок Фонду соціального страхування України; 3) допомога по безробіттю, у т. ч. одноразова її виплата для організації безробітними підприємницької діяльності, допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні – за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття; 4) пенсії за віком, по інвалідності внаслідок загального захворювання (в тому числі каліцтва, не пов'язаного з роботою, інвалідності з дитинства), пенсії у зв'язку з втратою годувальника, допомога на поховання пенсіонерів – за рахунок Пенсійного фонду України [6].

Крім цього, внутрішньо переміщеним особам за рахунок коштів Фонду соціального страхування України можуть надаватися такі соціальні послуги: медичні профілактично-реабілітаційні заходи для пенсіонерів, санаторно-курортне забезпечення тощо [6].

Для отримання даних видів соціального захисту необхідним є наявність документів, які підтверджують право на них, за відсутності – за відомостями з Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування.

У межах такої форми соціального захисту, як державна соціальна допомога, внутрішньо переміщеним особам можуть надаватися наступні види допомоги.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про надання щомісячної адресної допомоги особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» від 01.10.14, внутрішньо переміщені особи мають право отримувати щомісячну допомогу у розмірі: для непрацездатних осіб – 884 грн., працездатних – 442 грн. Проте така допомога не може перевищувати 2400 грн. на сім'ю. Грошова допомога може надаватися не більше, ніж протягом шести місяців. Для працездатних осіб встановлюється додаткова вимога – протягом двох місяців такі особи зобов'язані знайти роботу, інакше – сума допомоги буде надаватися у розмірі лише 50% від початкової суми. Основною вимогою для отримання даної допомоги є реєстрація в Центрі зайнятості.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, що надійшли від фізичних та юридичних осіб для надання одноразової грошової допомоги постраждалим особам та особам, які переміщую-

ються з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції» № 535 від 01.10.2014 р., внутрішньо переміщена особа має право на грошову допомогу, у разі наявності причин необхідності у її отриманні. Розмір такої допомоги не є фіксованим, визначається Міністерством соціальної політики з урахуванням широкого низки факторів.

У межах додаткового соціального захисту, особи, які опинилися у складних життєвих обставинах, спричинених необхідністю покинути місце проживання, мають право на отримання широкого спектру соціальних послуг: соціально-побутових, соціально-педагогічних, психологічних, інформаційних, соціально-медичних, соціально-економічних, юридичних, послуг з працевлаштування тощо за місцем фактичного проживання. Соціальні послуги внутрішньо переміщеним особам, враховуючи їх особливе соціальне становище, відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» від 19.06.2003 р., можуть надаватися за місцем проживання особи; у реабілітаційних установах та закладах; в установах та закладах тимчасового, постійного чи денного перебування; в стаціонарних інтернатних установах та закладах; у територіальних центрах надання соціальних послуг; а також, в інших закладах соціальної підтримки.

Внутрішньо переміщені особи мають право на отримання натуральної допомоги – речей першої необхідності (що включають їжу, одяг, взуття, ліки, засоби гігієни тощо) та засобів технічної та іншої реабілітації – для інвалідів. Натуральна допомога займає одне з найвагоміших місць у соціальному захисті даних осіб через підвищення участі благодійних, громадських організацій, окремих волонтерів, якими, як правило, вона надається.

Відповідно до ч. 8 ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» у разі відсутності документів, що засвідчують право на отримання технічних та інших засобів реабілітації, послуг з реабілітації, їх надання здійснюється за даними, наявними у Централізованому банку даних з проблем інвалідності (для осіб, які звертаються повторно) та індивідуальної програми реабілітації інваліда, дитини-інваліда в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Дані особи, відповідно до ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», також мають право на забезпечення лікарськими засобами у випадках та порядку, визначених законодавством та надання необхідної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я.

Внутрішньо переміщеним особам згідно з Переліком видів безоплатної медичної допомоги, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2002 р., державними та комунальними лікувальними установами безкоштовно надаються такі види медичної допомоги: швидка і невідкладна; амбулаторно-профілактична; стаціонарна; невідкладна стоматологічна (дітям, інвалідам, пенсіонерам, вагітним і жінкам з дітьми до 3-х років); долікарська медична допомога сільським жителям; утримання дітей у будинках дитини.

Згідно з Переліком категорій захворювань, при амбулаторному лікуванні яких лікарські засоби за рецептами лікарів відпускаються безоплатно або на пільгових умовах (Додаток 2 до постанови Кабінету Міністрів від 17.08.1998 № 1303), внутрішньо переміщені особи мають право на безкоштовне отримання лікарських засобів за рахунок органів охорони здоров'я за місцем відпустки таких медикаментів.

Наступним видом соціального захисту внутрішньо переміщених осіб є пільги, наприклад, відповідно до ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р., у разі припинення обставин, які спричинили внутрішнє переміщення, такі особи мають право на безкоштовний проїзд у всіх видах громадського транспорту до свого покинутого постійного місця проживання.

На нашу думку, соціальний захист бездомних осіб, які отримали статус внутрішньо переміщених осіб, складається з двох блоків видів соціального захисту: ті, які мають право отримувати всі внутрішньо переміщені особи; заходи, які мають право отримувати бездомні особи.

Охарактеризувавши форми та види соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, слід дійти висновків, що формами соціального захисту бездомних осіб, які отримали статус внутрішньо переміщених осіб, є: загальнообов'язкове державне соціальне страхування – у випадку, якщо бездомна особа була застрахованою; державна соціальна допомога та додатковий соціальний захист. У рамках зазначених форм соціального захисту, внутрішньо переміщені бездомні особи отримують такі види соціального захисту як: грошові виплати, соціальне обслуговування, натуральна допомога, медична допомога, пільги.

Значна увага в Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» приділяється питанню профілактики бездомності та безпритульності серед внутрішньо переміщених осіб. Внутрішньо переміщена особа відповідно до ст. 9 Закону має право на створення на-

лежних умов для постійного чи тимчасового проживання; бути безоплатно забезпеченою з боку органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та суб'єктів приватного права місцем для тимчасового проживання. Крім цього, таким особам надається можливість отримати земельну ділянку за рахунок цільового кредиту для будівництва житлового будинку. Внутрішньо переміщені особи мають право на отримання соціального житла на рівні з особами, які постійно проживають у даній адміністративно-територіальній одиниці. Також відповідно до ст. 17 Закону таким особам надається право на отримання довгострокового пільгового кредиту, зокрема іпотечного, на придбання земельної ділянки, будівництва чи придбання житла.

У Законі України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 02.06.2005 р. приділяється значна увага питанню профілактики бездомності та безпритульності. На думку законодавця, до групи ризику опинитися на вулиці входять такі категорії осіб, як: діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування; особи, які не мають власного житла та проживають у гуртожитках, орендованих приміщеннях, знайомих тощо; недієздатні або обмежено дієздатні особи, а також ті, які страждають на наркотичну, алкогольну залежність чи мають психічні розлади. Отже, внутрішнє переміщення внаслідок незалежних від особи подій, не передбачене Законом як обставина, що дозволяє включати осіб до числа груп ризику. На нашу думку, доповнення переліку осіб, які належать до груп ризику щодо втрати житла або права на його використання, закріпленого в ст. 15 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб та безпритульних дітей», внутрішньо переміщеними особами позитивно вплине на профілактику явища бездомності та безпритульності.

Крім цього, доцільно було б включити до Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 02.06.2005 р. окрему статтю, яка б закріплювала положення з запобігання бездомності чи безпритульності осіб з числа внутрішньо переміщених, у тому числі з зони АТО та Автономної Республіки Крим, та іменувалася б: «Запобігання бездомності і безпритульності внутрішньо переміщених осіб». Пропонуємо викласти дану статтю у такій редакції: «Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування відповідно до своїх повноважень у сфері соціального забезпечення та захисту населення проводять роботу щодо запобігання випадкам незаконного відчуження житла, захисту майнових прав вну-

трішньо переміщених осіб і забезпечують, у разі неможливості повернення до покинутого місця проживання через збройний конфлікт, тимчасову окупацію, повсюдні прояви насильства, масові порушення прав людини та надзвичайні ситуації природного чи техногенного характеру або їх наслідки, що призвели до втрати особою житла або становлять загрозу життю та здоров'ю переміщеної особи, місцем для тимчасового або постійного проживання».

Висновки. Законодавче закріплення правового статусу внутрішньо переміщених осіб з урахуванням їх важкого соціального становища, гостроти проблеми стало суттєвим кроком на шляху до повноцінної реалізації ними своїх прав, а отже, досягнення ефективного соціального захисту цієї численної групи населення. Проте, на нашу думку, Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» містить ряд недоліків та прогалин, тому вимагає доопрацювання.

Видається необхідним внести ряд змін до Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей», зокрема:

1) доповнити перелік осіб, які належать до груп ризику щодо втрати житла чи права на його використання, закріплений у ст. 15 Закону України «Про основи соціально-

го захисту бездомних осіб і безпритульних дітей», включивши до нього внутрішньо переміщених осіб;

2) доповнити Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» окремою статтею – «Запобігання бездомності і безпритульності внутрішньо переміщених осіб».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Guiding Principles on Internal Displacement // Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://www.ifrc.org/Docs/idrl/I266EN.pdf>.
2. Женщины – за мир на Востоке // Пенсионный курьер. – 2014. – № 46 (600) – С. 2.
3. Кількість переселенців в Україні зросла до 850 тисяч – ООН // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/128149>.
4. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII // Голос України. – 2014. – № 225.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці: Закон України від 28.12.2014 р. № 77-VIII // Офіційний вісник України. – 2015. – № 3. – Ст. 52.
6. Основи законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14.01.1998 р. № 16/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 23. – Ст. 121.